

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Маргарита Бакрачева
на дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор“
СУ Св. Климент Охридски, Факултет по науки за образованието и
изкуствата

Област на висше образование	1. Педагогически науки
Професионално направление	1.2. Педагогика (Социална педагогика)
Тема на дисертационния труд	СУПЕРВИЗИЯТА В СОЦИАЛНО- ПЕДАГОГИЧЕСКАТА РАБОТА ЗА ДЕЦА И МЛАДЕЖИ С УВРЕЖДЕНИЯ
Автор	Иван Карагъзов, свободен докторант към катедра Социална педагогика и социално дело на ФНОИ при СУ Св. Климент Охридски
Научен ръководител	проф. д-р Нели Бояджиева, ФНОИ при СУ Св. Климент Охридски

1. Общо описание на представените материали и процедурата

Съгласно заповед № РД 38-199 / 21.05.2020 г. на Ректора на СУ Св. Климент Охридски съм определена за член на научното жури, а с протокол № 1 от 02.06.2020 г. на първото заседание на научното жури – за рецензент във връзка с процедурата за защита на дисертационния труд на тема Супервизията в социално-педагогическата работа за деца и младежи с увреждания, разработен от Иван Стоянов Карагъзов, докторант на самостоятелна подготовка по професионално направление 1.2. Педагогика (Социална педагогика) с научен ръководител проф. д-р Нели Илиева Бояджиева

Представеният от докторанта Иван Стоянов Карагъзов комплект документи и материали на хартиен и електронен носител е в съответствие с изискванията на Правилника за развитие на академичния състав на СУ Св. Климент Охридски. Изпълнени са минималните национални изисквания за придобиване на ОНС „доктор“ – представени са дисертационен труд, статии и доклади с научно рецензиране в редактирани, реферирани и индексирани издания, CV и автореферат.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Иван Карагъзов е бакалавър по социална педагогика (2013 г., ФОН, Проф. д-р А. Златаров, Бургас) и магистър по социална педагогика (2015 г., ФНОИ, СУ Св. Климент Охридски). Завършил е обучения по арттерапия и драматерапия, има впечатляващо богата практика в център за психологически изследвания и в социалната сфера, в частност в защита на правата на хора с увреждания. Супервизор е на студенти по социална

педагогика в университет Проф. д-р Асен Златаров в Бургас и на специалисти в социални институции. Има продължителен опит в работа с лица с увреждания и специалистите, работещи с тях. Участва в изготвянето на становища по европейски законопроекти

За периода 2011 г. – 2019 г. Иван Карагъзов има 17 публикации, 5 в съавторство и 12 самостоятелни, 5 от които са статии, две в индексирани в WoS издания. Представил е 7 доклада на научни мероприятия, 4 от които на международни форуми. Член е на Съюза на учените в България, Американската психологическа асоциация, Американската асоциация на консултантите, Националния съвет за интеграция на хора с увреждания към МС.

Иван Карагъзов владее перфектно английски език, ползва руски и френски.

3. Актуалност на дисертационната тема и познаване на проблема

Избраната от докторанта тема е актуална и попада в пресечната точка на две области - супервизията в социално-педагогическата работа и конкретно спецификата при специалисти, работещи с лица с увреждания и в образователния сектор и възприеман стрес и професионално прегаряне. Двете области са широкообхватни, а връзките многопосочни и определяни от множество фактори, което обосновава необходимостта от търсене на адаптивни и ефективни решения. В допълнение, разработената проблематика е с практико-приложен и научен характер и методически принос.

Темата е важна в голяма степен предвид отсъствието на единна рамка за процеса на супервизия и въпроса има ли изразена такава потребност и какви са възможностите за отговор с цел подобряване на ефективността и повишаване на личното благополучие на специалистите в социалната сфера, при които нивата на стрес и тревожност са традиционно високи. Децата и младежите с увреждания на фона на променената демографската картина в Европа и увеличаване на процента на лица с увреждания са важен акцент в новата перспектива – не какво не могат, а какво могат лицата с увреждания. Това променя цялостната рамка в посока работа за повишаване на мотивираността особено на младите хора с увреждания така, че да могат да участват максимално пълноценно в трудовия и социалния живот, което поставя допълнителни специфични изисквания към специалистите, работещи с тях. Не по-малка е отговорността на специалистите, ангажирани в образователната сфера.

Иван Карагъзов има много добри познания и голям практически опит в областта на разработваната проблематика. Теоретичният преглед и използвани източници, свързани с дисертационния труд, представянето и критичният анализ на изучавания проблем, реализираното изследване и

предлаганото решение, множеството публикации и практическят му опит свидетелстват за задълбочено познаване на областта и осъзнаване не само на нейната актуалност, но и извеждане на основните проблеми, фокусирането им и очертаване на бъдещи перспективи за изследване и работа. Това демонстрира последователността в интересите на докторанта и трайната му свързаност с темата на дисертационния труд.

4. Характеристика и оценка на дисертационното изследване

Рецензията на труд най-общо отговаря на изискванията за дисертация, с която се присъжда ОНС „доктор“. Той е представен на 152 страници, 135 основен текст и 17 страници използвани източници. В приложения са изнесени допълнения към получените данни и проведеното изследване в обем 61 страници. Следва да се отбележи, че синтезираното представяне демонстрира уменията на Иван Карагъзов да структурира текст. Дисертационният труд е разделен на увод, четири глави, две теоретични (което се налага вероятно поради спецификата на очертаване на социалната работа и ролята на супервизията), постановка на емпиричното изследване, представяне и анализ на резултатите и заключение. Теоретичната част, постановката на изследването и представянето на резултатите са равномерни по обем. Използваните източници са общо 214 (с включени нормативните документи), 134 на кирилица, 43 на латиница, 13 нормативни документа и 22 Интернет източника. както класически, така и съвременни. Следва да се отбележи и вниманието, което авторът дава на българските автори. Резултатите са илюстрирани в 15 таблици и 8 фигури.

Иван Карагъзов поставя още в увода основния акцент, че супервизията не само е важна като форма и присъствие, но ключово за ефективността ѝ е не да бъде привнесена формално, а да бъде специфично адаптирана към контекста на условията в България и социално-педагогическия контекст. В тази връзка той плавно очертава двете теми, които разглежда в теоретичен аспект – принципните положения на социално-педагогическата работа в образователната и социалната сфера и същността на супервизията като възможност за разрешаване на личностно-професионални и системно-организационни проблеми.

Авторът показва завидна запознатост с литературата по въпроса, като балансирано представя български и чужди изследвания, извеждайки очертаните сфери, които остават недостатъчно добре разграничени в търсенето на единна класификация. Аналогичен е подходът на автора и при излагането на супервизията, която проследява като значение, традиции и съществуващи липси, конкретно в български контекст. Иван Карагъзов описва различни подходи и модели и разновидности на супервизията, разглеждани от различни изследователи. Проследява специално

административния аспект и същността на супервизията, както и специфичните характеристики, които я разграничават от другите взаимодействия в личностен и организационен професионален контекст.

Иван Карагъзов прави цялостен обзор на съществуващите източници с описание на процеса на супервизия и демонстрираните ползи от нея – превенция на бърнаута и поддържане на удовлетвореността от труда. Разглежда въпроса и за оперативните измерения като честота и продължителност, които водят до постигане на оптимални резултати. На базата на очертаните липси и перспективи авторът обосновава необходимостта от създаване на рамка и алгоритъм на процеса на супервизия в социално-педагогическата работа с деца и младежи с увреждания.

Първа глава от дисертационния труд е посветена на социално-педагогическата работа, а втора глава разглежда характеристиките и функциите на супервизията. В изложението авторът прави съдържателен обзор на различните подходи към супервизията в зависимост от акцента. Структурирането е логично и последователно, похвален е опитът на докторанта на систематизира обширната литература и да я направи основа на аргументацията си за предлагания модел.

Иван Карагъзов пресъздава не само хронологично, но и в аналитичен и сравнителен план развитието на социалната педагогика и супервизията като метод на работа. Той прави систематичен обзор на развитието на теоретичните и практически постановки в социалната педагогика в България, съпоставя различните подходи и гледни точки към социалната работа. Проследява промяната във фокуса от дефицитарен към хуманистичен, обръща специално внимание върху спецификата на категорията деца и младежи с увреждания в перспективата на резилиънс. Авторът очертава различните типологии, които са изведени в теоретичен и изследователски план като основа за насочеността на въздействията на социално-педагогическите интервенции, особено по отношение на категориите деца с увреждания и в риск. Дисертантът демонстрира обширно познаване на темата, различните подходи и направления. Той представя ясно и в съпоставителен съдържателен план възгледите и търси интегрираността и допълването им.

Иван Карагъзов си поставя за цел да проследи степента на познаване и представи за супервизията, която имат специалистите, заети в социално-педагогическата работа в образованието и социалните услуги и по-специално на работещите с деца и младежи с увреждания. Той чувства предизвикателство да намери едновременно универсален, но достатъчно гъвкав модел, позволяващ насока, която да създаде устойчивост на супервизирането, посрещайки актуалните и ситуативните професионални потребности на всеки потребител. Предвид високата степен на

професионално прегаряне вследствие на възприеман стрес и тревожност, той се насочва към възможно най-силно изложените на тези въздействия лица и прави още една стъпка напред – кои са общите и специфичните акценти за тези две групи. На тази база Иван Карагьозов извежда въпроса за необходимостта от създаване на общ модел, който да служи като отправна теоретична точка и мета-рамка, която в приложен план да бъде съчетана с ясен алгоритъм за адаптиране и индивидуализиране спрямо конкретната ситуация, което отговаря на спецификата на социалната работа.

Обектът и предметът на изследване са коректно формулирани в описанието на изследването в трета глава. Целта на изследването, посочена в увода, има известна разлика с целта, изведена допълнително за провеждане на експеримента в трета глава. Замисълът на изследването предполага лонгитюдно проучване, но както отбелязва авторът, ситуативността в работата в социалната сфера води до различна динамика предвид множеството фактори, които се отразяват на нивото на възприеман стрес и психичното благополучие на специалистите в социалната сфера. Бърнаутът и стресът са важни въпроси, които изискват непрекъснато наблюдение и управление и очертаването на краткосрочни резултати също има своето важно място. Поставените изследователски въпроси са твърде амбициозни и не им е отговорено в пълна степен, но те отварят насоки за допълнителна работа в бъдеще и една моментна снимка има своето значение в очертаването на тенденции. Проведеният експеримент заедно с предварителната част от изследването отговарят на целта на изследването и са добре планирани. Моделът и описанието на аргументацията за извеждането на модела биха имали по-точно място именно в тази трета глава като постановка на изследването.

Положително впечатление прави и изборът на смесен количествено – качествен дизайн на изследването, който да предостави максимална яснота върху изучаваните въпроси. За апробиране на предлагания алгоритъм дисертантът използва експеримент със засичане на входа и изхода на данни за личностната и ситуативната тревожността и нивото на бърнаут на специалистите, работещи с деца и младежи с увреждания. Експериментът е планиран и реализиран успешно с експериментална и контролна група. Изследваните лица, методи и времеви интервал, съответстващ на интервенцията, са коректно подбрани. Би могло да се помисли за използване на друг инструментариум. Използваните скали са нормирани, което заедно с броя изследвани лица и период на провеждане на експеримента, има своите ограничения. Общо във всички етапи на изследването са обхванати 168 изследвани лица, което не е ясно открито, основен акцент е поставен върху експеримента и това създава известно объркване за читателя и остават скрити останалите ценни резултати.

Четвърта глава описва получените резултати. Част от тях се отнасят до проучените нагласи на работещите в ресурсните центрове към МОН и ангажираните в социални услуги към нуждите от супервизия и какви проблеми да бъдат адресирани, както и очакванията какви потребности следва да удовлетвори супервизията. Авторът представя важна качествена информация за нагласите на заетите в социалните услуги към супервизията – какви въпроси следва да решава, къде и колко често да бъде провеждана и кой да я провежда. Тази информация е особено ценна, тъй като именно специалистите в социално-педагогическата работа с деца и младежи като директно ползватели на услугата, могат да бъдат както бариера, така и проводник в успешната работа с децата и младежите.

На базата на проведеното срезово изследване заключението на дисертанта е, че и двете категории специалисти, заети в образованието и социалните услуги за лица с увреждания, споделят необходимостта от супервизия, но нямат категорична яснота в какво се изразява тя – доколкото за заетите в образователната сфера поставят акцент върху партньорството, а работещите с лица с увреждания и върху споделянето на проблеми. За специалистите от образователната сфера е важно супервайзърът да е с висока образователна степен, докато в социалната сфера очакванията са за по-нисък образователен ценз. Независимо че изследваните лица очакват супервизията да подобри уменията им за по-добро представяне в работата, специалистите от образователната сфера имат нагласата, че супервизията е резултатно ориентирана към решаването на индивидуални вътрешно-системни проблеми, докато при социалните услуги е към подобряване на микроклимата - групови вътрешно-системни проблеми. Този резултат и очертаването на нуждите на всяка група е важен момент от ефективността на супервизията и потвърждава необходимостта от адаптиране на един общ подход към конкретните нужди.

Важен момент е описанието на протичане на срещите в детайли, които могат да бъдат полезни, ако бъдат включени в ръководства. Именно тези описания обосновават възможността един общ модел да бъде адаптиран гъвкаво спрямо конкретната ситуация в индивидуалната или груповата супервизия. Като цяло анализът и интерпретацията на резултатите биха спечелили повече от акцента върху качествения компонент на изследването. Вероятно поради ограниченията в обема тази част не е достатъчно акцентирана, а за спецификата на темата, индивидуалността в процеса на взаимодействие и динамиката качествените данни имат основно място. Очакванията на специалистите в социалната сфера към супервизора са важен момент и Иван Карагъзов правилно се е ориентирал към този въпрос, който е добре да продължи да бъде проучван. Свободните отговори и качествената информация са много ценен момент в проведеното изследване. Практическа значимост има

изводът за разликата в нагласите и в очакванията на специалистите в социалната сфера в зависимост от групите потребители.

5. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Иван Карагьозов оформя по три приноса с теоретичен и приложен характер. Те могат да подчертаят с една по-добра формулировка приносния характер на труда. Основни приносни моменти са широкият теоретичен обзор, който е систематизиран и изведеният авторски модел. Важно е не само емпиричното му потвърждение, което във всички случаи зависи от продължителността на прилагане, конкретните лица / групи и други ситуативни фактори. Основната стойност на модела е в компонентите, които са изведени на базата на описаните постижения и тенденциите, които отварят конкретни насоки за практическата работа и бъдещи изследвания по темата.

6. Оценка на автореферата публикацииите по дисертационния труд

Авторефератът представя изчерпателно дисертационния труд. Към него може да се отправи препоръка да бъде съкратен наполовина и да не повтаря, а да пресъздава в съдържателен план дисертационния труд с основен акцент личния принос на докторанта. Като бележка следва да се отбележи, че няма литература към автореферата, както е представена и че авторефератът не включва, а описва съдържанието на дисертационния труд. Представени са 6 публикации по темата на дисертационния труд, всички излезли от печат, 5 самостоятелни и една в съавторство. Те в пълна степен надхвърлят изискванията и са важни за популяризиране на темата на изследването.

7. Бележки и препоръки

На фона на добрите теоретична част и адекватно планирано изследване има и известни бележки по отношение на потвърждението на търсения ефект. Нужна е повече прецизност както в избора на методи за изследване, така и в подставянето на резултатите и интерпретацията им.

Посоченият на с. 93 извод за доминиращо феминизиране в социалната сфера например не може да бъде извод от проведеното изследване най-малкото поради броя изследвани лица, а и поради достатъчно налични статистически данни, които да го подкрепят. Табл. 6 е неинформативна. В променливата, по която се очертават различия, е посочено „нагласи...“, като не става ясно как се формира променливата. Табл. 16 „Корелационна матрица на факторите, измервани в рамките на изследването“ отразява некоректно заложено сравнение, контролна/експериментална група и две сфери на заетост в социалните услуги не позволяват подобен анализ във връзка с променливите бърнаут

и комбиниран стрес. Факторният анализ принципно има изискване за нормално разпределение и мин. 50 бр. за наблюдаване на корелиращи помежду си променливи, както и скалите да са интервални, като номинални и категориални не се допускат. Не става ясно и на какъв принцип са разделени (освен за формирането на полярни групи) участниците в експерименталната и контролната група, които трябва да бъдат по изравнени предварително показатели. Това в комбинация с малкия брой участници в експеримента прави резултатите много ситуативни. Излишно описателни са методите за проверка на различията. Качествените методи са основни при такива малки групи изследвани лица. Следва да се отбележи и критичността, проявена на места от автора и опитът му да не свръхинтерпретира получените резултати.

Имам и въпрос към Иван Карагъзов - как смята, че може да се повиши мотивацията на специалистите за участие в супервизии, за които говори?

Заключение

Иван Карагъзов е целенасочен и последователен в интересите си, работи самостоятелно и извежда авторски модел за супервизия в социално-педагогическата практика на специалисти, работещи с деца и младежи със затруднения с теоретично-приложна стойност. Споменатите бележки и препоръки не омаловажават стойността на труда му. Дисертационният труд е посветен на важна, интересна и актуална тема. Освен коректно направеният теоретичен обзор и проведено изследване, авторът предлага оригинален принос към полето на социалната педагогика. Това показва, че докторантът има необходимите знания и умения за извеждане на проблем в изследователския фокус, самостоятелно планиране и провеждане на изследване, обобщаване и интерпретиране на получените данни.

Постигнатите резултати и приноси, както и популяризирането им чрез представените публикации, ми дават основание да дам своята положителна оценка и да препоръчам на уважаемото жури по настоящата процедура да гласува за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Иван Карагъзов в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (Социална педагогика).

29.06.2020 г.

Рецензент:

София

доц. д-р Маргарита Бакрачева